

Jurij Perovšek

SOCIALNOGOSPODARSKI, IDEJNI IN NARODNO- POLITIČNI NAZORI IGORJA ROSINE V DVAJSETIH LETIH

Slovenski idejni in politični prostor je po letu 1918 zaznamujoče razgibal nov zgodovinski položaj. V novi državi Kraljevini Srbov, Hrvatov in Slovencev (Kraljevina SHS), v katero je iz Avstro-Ogrske prešla večina slovenskega naroda, se je politični in ideološki boj bistveno razširil. V okviru liberalnega in marksističnega tabora je prišlo do oblikovanja novih političnih subjektov, ki so si bolj ali manj stali nasproti. Marksistični tabor je s pojavom komunistične stranke v slovenski prostor in v tedanjo slovensko politiko vnesel še revolucionarne prvine. Ob tradicionalnih političnih taborih – katoliškim, liberalnem in marksističnim – pa se je v dvajsetih letih oblikovala še vrsta novih političnih subjektov, ki so spodbujali družbeno in politično dinamiko na Slovenskem.

Glavno vprašanje, s katerim se je slovenska politika srečala v Kraljevini SHS, je bil nacionalni problem. Kraljevina je bila v državnopravnem pogledu centralistično urejena država,⁸² v kateri je imela premoč srbska politika, ki je v skladu

82 Centralistični značaj Kraljevine SHS (od 1929 Kraljevina Jugoslavija) se ni odražal na vseh področjih tedanje jugoslovanske družbene organizacije. Tako je bila Kraljevina SHS/Jugoslavija pravno heterogena država. To se je odražalo v kar šestih pravnih ozemljih (hrvaško-slavonsko pravno ozemlje, dalmatinsko-slovensko pravno ozemlje, pravno ozemlje Vojvodine z Medmurjem, srbsko pravno ozemlje, pravno ozemlje Črne gore in bosansko-hercegovsko pravno ozemlje), ki jih je kraljevina nasledila iz pravnih sistemov prejšnjih državnopravnih okvirov. Poenotenje prava je potekalo počasi, izvedli pa so ga lahko le na nekaterih pravnih področjih. Podobno je bilo tudi na davčnem področju, saj davki v državi skoraj vsa dvajseta leta niso bili enotni. Davčna obremenitev v krajih iz nekdanje Avstro-Ogrske je bila dvakrat

z interesi srbske vladarske hiše Kardorđevićev dušila emancipacijska prizadevanja nesrbskih narodov. Ti, posebej Hrvati in Slovenci, so po večinski opredelitvi svoje politike terjali narodno avtonomijo oziroma federativno državno preureditev, kar naj bi dosegli z revizijo centralistične in unitaristične Vidovdanske ustave, sprejete leta 1921. V državi sta se oblikovala dva narodnopolitična pogleda: unitaristično-centralistični, ki so ga zagovarjali v Beogradu in v unitaristično-centralističnih strankah zunaj njega, ter avtonomistično-federalistični, ki je poudarjeno živel na Hrvaškem in v Sloveniji, pa tudi v Bosni in Hercegovini in Črni gori. Na Slovenskem je avtonomistično-federalistično stališče zagovarjala najmočnejša slovenska politična organizacija – katoliška Slovenska ljudska stranka (SLS). Ob nacionalnem vprašanju so politiko in ideologijo označevala še njuna druga torišča, ki so jih opredeljevali različni svetovnonazorski, socialni, gospodarski, razrednobojni in kulturnopolitični preudarki. Zamisli o razvoju slovenske družbe je bilo veliko.

Med tistimi, ki so zaznamovali slovenski idejnopolitični razvoj v Kraljevini SHS, je bil tudi pravnik dr. Igor Rosina. Rodbinsko ime Rosinovich je bilo v slovenski javnosti znano že prej, saj je bil oče Igorja Rosine, dr. Fran Rosina, na prelomu iz 19. v 20. stoletje poslanec štajerskega deželnega zbora v Gradcu in dolga leta viden narodnokulturni in narodnogospodarski delavec ter voditelj mariborskih Slovencev.⁸³ Opazno je deloval tudi v narodni telesnovzgojni organizaciji Sokol. Leta 1918 je skupaj z dr. Karlom Verstovškom in generalom Rudolfom Maistrom pomembno pripomogel k osvoboditvi Maribora in kot ravnatelj Mariborske posojilnice gmotno omogočil, da je lahko Maister izpeljal osvobodilno akcijo na severni meji.⁸⁴ Slovenskemu narodno-emancipacijskemu vodilu se je zavezal tudi Igor Rosina. Izrazil ga je že v prvem jugoslovanskem desetletju, ko je politično deloval v okviru Slovenske kmetske stranke (SKS).

Igorja Rosino, ki je pripadal prvi generaciji slovenskih maturantov mariborske gimnazije iz leta 1919,⁸⁵ so v javnosti prvič omenili septembra 1920. Tedaj je liberalni *Tabor* poročal, da so ga na občnem zboru Društva jugoslovanskih akademikov v Mariboru izvolili v društveni odbor. Postal je I. računski preglednik Društva,⁸⁶ naslednje leto pa njegov podpredsednik.⁸⁷ Na Rosinove akademske

večja kot v krajih iz nekdanje srbske kraljevine. V nekdanji Kraljevini Srbiji namreč niso poznali davka na dohodek (neposrednega davka), medtem ko je v Avstro-Ogrski obstajal. Na nekdanjem avstroogrskem področju so ga plačevali tudi v novi državi, zato je bilo le-to davčno in gospodarsko veliko bolj obremenjeno kot področje nekdanje Srbije. Nevzdržno davčno stanje in velika neenakost med Srbijo in drugimi deli države nista predstavljala le gospodarskega, ampak tudi psihološki problem. – Čulinović, *Državnopravna historija*, 2, str. 303–333; Perovšek, *Liberalizem in vprašanje slovenstva*, str. 262.

83 Gl. poglavje Oris življenja, dela in obdobja Frana Rosine, očeta Igorja Rosine.

84 Andrejka, Rosina, F., str. 133–134.

85 *Mariborski večernik Jutra*, 5. 8. 1929, Mariborski in dnevni drobiž, str. 2; *Jutro*, 6. 8. 1929, Iz Maribora, str. 4.

86 *Tabor*, 25. 9. 1920, Dnevna kronika, str. 3.

87 *Tabor*, 11. 10. 1921, Mariborske vesti, str. 3.

Akademsko društvo Maribor 1923/24. V zgornji vrst je šesti z leve dr. Igor Rosina, nato sledijo dr. Fran Šijanec, Nikolaj Pirnat, dr. Miroslav Deu, dr. Ciril Podrekar; v spodnji vrsti je v sredini predsednik društva dr. Mirko Brolih, ob njem je dr. Makso Šnuderl.

(Družinski arhiv Andreja Rosine)

dosežke sta nato leta 1923 in 1925 opozorila katoliški *Slovenec* in *Tabor*: najprej o prejetju Svetosavske nagrade na ljubljanski univerzi 27. januarja 1923 za delo *Pomen »kesa« za kazensko pravo*, nato pa o Rosinovi promociji za doktorja prava na isti univerzi 2. maja 1925.⁸⁸ Naslednja poročila o Igorju Rosini v slovenskem časopisju so že zadevala njegovo politično dejavnost.

Rosina je v politično življenje stopil sredi dvajsetih let. Pritegnili so ga slovenski agrarci, politično gibanje, ki je v kmetu videlo temelj gospodarskega in družbenega razvoja. Kmet naj bi s svojim etosom zagotavljal tudi smisel in pravo vsebino politike ter ideologije. Rosina je v štajerskem delu Zveze slovenskega kmečkega ljudstva (ZSKL) – kasneje Slovenske kmetske stranke⁸⁹ – opravljal odgovorne zadolžitve. Bil je član odbora krajevne organizacije ZSKL v Mariboru in član ter nato tajnik okrožnega odbora SKS za Štajersko in Prekmurje oziroma mariborsko oblast. Dejaven je bil tudi kot tajnik in kasneje prvi podpredsednik Zveze društev kmetских fantov in deklet (ZDKFD), ki je delovala pod

⁸⁸ *Slovenec*, 30. 1. 1923, Dnevne novice, str. 3 in 1. 5. 1925, Dnevne novice, str. 4; *Tabor*, 1. 2. 1923, Mariborske vesti, str. 5 in 3. 5. 1925, Mariborske vesti, str. 1.

⁸⁹ ZSKL, v katero sta se 20. 6. 1925 povezali Samostojna kmetijska stranka (ustanovljena 1. 6. 1919) in Slovenska republikanska stranka kmetov in delavcev (ustanovljena oktobra 1924), se je na svojem občnem zboru 2. 5. 1926 v Celju preoblikovala v Slovensko kmetsko stranko.

okriljem SKS.⁹⁰ V njegovi hiši na Aleksandrovi cesti 16 (danes Partizanska cesta) v Mariboru je bil od 1. junija 1927 tudi sedež okrožnega tajništva SKS.⁹¹

Rosina je bil opazen kot funkcionar ZSKL, SKS in ZDKFD.⁹² 12. decembra 1925 je v imenu kmečke mladine pozdravil prosvetnega ministra in predsednika Hrvaške kmečke stranke (HKS) Stjepana Radića ob njegovem prihodu v Maribor.⁹³ Vidna sta bila tudi njegova nastopa na občnem zboru štajerskega okrožnega odbora SKS 14. januarja 1928 v Mariboru in na kongresu ZDKFD 10. junija 1928 v Ljubljani. Zbora SKS v Mariboru so se udeležili strankini najvišji predstavniki, vključno z njenim predsednikom, poslancem in nekdanjim ministrom za kmetijstvo, Ivanom Pucljem. Rosina je podal izčrpno poročilo o organizacijskem razvoju stranke na Štajerskem, ki so ga z odobravanjem sprejeli.⁹⁴ Na kongresu ZDKFD v Ljubljani pa je poudaril pomen srednješolske mladine in inteligence v kmečkem gibanju.⁹⁵ Poleg omenjenih nastopov v Mariboru in Ljubljani je Rosinova dejavnost v letih 1925–1928 obsegala tudi delovne obiske strankinih krajevnih organizacij in organizacij ZDKFD (njunih političnih shodov, sestankov, ustanovnih in rednih občnih zborov) v Bresternici ob Dravi, Marenbergu (Radljah ob Dravi), Zgornji Vižingi, Konjicah, Sv. Petru, Kamnici in Grušovi pri Mariboru, Sv. Martinu pri Vurbergu, Sv. Juriju ob Ščavnici, Kalobju, Sv. Lovrencu v Slovenskih goricah, Polenšaku, Sv. Andražu v Halozah, Dramljah, Ljubljani, Rogaški Slatini, na Ženiku, na Ptuj in v Mariboru. Na svojih obiskih je poročal o strankinem in zvezinem delovanju in opozarjal na njun politični in družbeni pomen, govoril o političnih in gospodarskih razmerah v državi, agrarni reformi, socialno-gospodarskem položaju kmeta in razpravljal o kmečkem mladinskem gibanju doma in v tujini ter njegovi idejni usmeritvi.⁹⁶ Na njegovo

90 *Kmetiski list*, 25. 11. 1925, Shodi in razne prireditve, str. 3, 12. 5. 1926, Organizacijam in pristašem!, str. 2, 23. 6. 1926, Politične in gospodarske smernice našega pokreta, str. 3, Mladinski vestnik, str. 6, 28. 12. 1927, Člani okrožnega odbora v Mariborski oblasti, kot funkcionarji okrajnih odborov, str. 2, 18. 1. 1928, Zborovanje mariborskega okrožnega odbora Slovenske kmetijske stranke, str. 1–2, 13. 6. 1928, Kongres Zveze društev kmetijskih fantov in deklet v Ljubljani, str. 2; Organizacijski vestnik, str. 191; IV. redni občni zbor Zveze društev kmetijskih fantov in deklet v Ljubljani, str. 136.

91 *Kmetiski list*, 1. 6. 1927, Sestanki okrajnih organizacij, str. 5.

92 Gl. tudi poglavje Igor Rosina – ideolog in aktivist kmetijskega mladinskega gibanja Zveze kmetijskih fantov in deklet v liberalnem taboru.

93 *Kmetiski list*, 16. 12. 1925, Kmetiski voditelj minister Stjepan Radić v Mariboru, str. 1.

94 *Kmetiski list*, 18. 1. 1928, Zborovanje mariborskega okrožnega odbora Slovenske kmetijske stranke, str. 1.

95 *Kmetiski list*, 13. 6. 1928, Kongres Zveze društev kmetijskih fantov in deklet v Ljubljani, str. 2.

96 *Kmetiski list*, 17. 2. 1926, Shodi in razne prireditve, str. 3, 24. 2. 1926, Shodi in razne prireditve, str. 4, 17. 3. 1926, Shodi in razne prireditve, str. 4, 24. 3. 1926, Shodi in razne prireditve, Dopisi, str. 3, 19. 5. 1926, Shodi in razne prireditve, str. 4, 15. 9. 1926, Dopisi, str. 4, 22. 9. 1926, Shodi in razne prireditve, str. 3, 15. 2. 1928, Iz stranke, str. 4, 14. 3. 1928, Iz stranke, str. 4, 23. 5. 1928, Mladinski vestnik, str. 3, 11. 7. 1928, Mladinski vestnik, str. 3, 18. 7. 1928, Iz stranke, str. 4, 25. 7. 1928, Iz stranke, str. 5, 1. 8. 1928, Iz stranke, str. 4; Organizacijski vestnik, str. 140–141, 215. – O Rosinovi nastopi v posameznih krajih je poročalo tudi drugo časopisje. Katoliško *Našo Stražo* so zmotile njegove kritične besede o načelniku SLS dr. Antonu Korošcu na ustanovnem občnem zboru krajevne organizacije ZSKL 7. 2. 1926 v Bresternici ob Dravi.

delavnost so posebej opozorili na rednem občnem zboru krajevne organizacije SKS v Rogaški Slatini 8. julija 1928, kjer so »odobravali govor našega agilnega tovariša dr. Rosine iz Maribora«. Pozvali so ga, naj se še naprej oglašja v strankinem glasilu *Kmetški list* in »piše v istem duhu in ljubezni do kmečkega naroda. Njegovi zadnji članki so našli tu mnogo odmeva.«⁹⁷ Rosina pa je pri svojih javnih nastopih doživel tudi neprijetne trenutke. Tako mu je na pogrebu člana načelstva mariborskega okrožnega odbora SKS Jakoba Nemca 11. aprila 1928 v Sv. Juriju ob Ščavnici župnik Fr. Štuhec, ki je le z obotavljanjem dovolil govore pred odprtim grobom, pred njegovo besedo dejal: »Glejte, da boste govorili previdno!«⁹⁸ Sicer pa je Rosina ob svojem političnoorganizacijskem delovanju in javnih nastopih v omenjenih letih opravljal službo odvetniškega pripravnika.⁹⁹ Odvetnik je postal leta 1929, svojo odvetniško pisarno pa je odprl 4. decembra 1929. O tem sta poročala *Mariborski večernik Jutra* in *Slovenec*.¹⁰⁰ Kot zanimivost lahko navedemo, da je bil poleti 1929 med zagovorniki obtoženih za komunistično propagando. Sodna obravnava je bila 24. julija 1929 pred senatom mariborskega okrožnega sodišča.¹⁰¹ Po poročilu *Slovenca* je Rosina svojo stranko »zelo živahno (...) branil«.¹⁰²

★ ★ ★

Rosina je svoje poglede na kmečko gibanje in razmere v Kraljevini SHS celovito predstavil v vrsti člankov, ki jih je v drugi polovici dvajsetih let objavljaval v *Kmetškem listu* in glasilu ZDKFD *Gruda*. Glavni poudarek je namenil socialnogospodarskemu položaju kmeta ter njegovi vlogi v družbi in državi.¹⁰³ Kmalu po ustanovitvi SKS je poudaril potrebo po posodobljenju kmeta, da se bo zavedal

Straža je poleg tega v neresnem tonu trdila, da je Rosini vzpostavitev organizacije ZSKL v Bresternici v resnici spodletela. Udeležence ustanovnega občnega zbora naj bi namreč zavedli, češ da gre za oblikovanje pripravljalnega odbora prevozne družbe, ki naj bi vzdrževala prometno zvezo med Mariborom in Dravsko dolino. Tako naj bi večina udeležencev, ki so bili po pisanju v *Naši Straži* zanesljivi pripadniki SLS, prišla v ZSKL proti svoji volji in je nato zankala kakršnokoli zvezo z ZSKL. – *Naša Straža*, 19. 2. 1926, Dnevne novice, str. 2 in 22. 2. 1926, Iz Slovenije, str. 1–2.

97 *Kmetški list*, 18. 7. 1928, Iz stranke, str. 4.

98 *Mariborski večernik Jutra*, 12. 4. 1928, str. 2; *Jutra*, 13. 4. 1928, Iz Maribora, str. 4; *Kmetški list*, 18. 4. 1928, Sv. Jurij ob Ščavnici, str. 4.

99 V zvezi z Rosinovem delovanjem in odvetništvu lahko opozorimo na šaljivo besedno igro, ki jo je *Mariborski večernik Jutra* objavil o njegovem priimku. *Večernik* je izbral petnajst Mariborčanov in na vprašanje, s kakšnimi pojmovnimi položaji bi jih lahko povezali, odgovoril z njihovim priimkom. Tako se je odgovor na vprašanje »Kateri mariborski odvetnik je po imenu najslajši?« glasil: »Dr. Igor Rosina.« – *Mariborski večernik Jutra*, 28. 1. 1928, Mariborski šaljivi vseznalec, str. 4.

100 *Mariborski večernik Jutra*, 5. 12. 1929, Mariborski in dnevni drobiž, str. 2; *Slovenec*, 6. 12. 1929, Maribor, str. 5, Mali oglasi, str. 8.

101 *Slovenec*, 25. 7. 1929, Kaj je novega, str. 3 in 26. 7. 1929, Kaj je novega, str. 3.

102 *Slovenec*, 26. 7. 1929, Kaj je novega, str. 3.

103 Gl. tudi poglavje Igor Rosina v tridesetih letih.

svoje moči, interesov in koristi v gospodarstvu, politiki in kulturi. Opozoril je, da je zaradi bojne in interesne neorganiziranosti kmečkega stanu oblast v rokah meščanstva, ki si je po svoji meri ukrojilo celoten gospodarski in pravni sistem ter kulturo. Zato si mora kmetski stan zagotoviti gospodarsko moč in na njeni podlagi oblikovati slovensko kmetsko stanovsko kulturo, ki bo presegla vse napake dotedanjih vladajočih stanov – visoke duhovščine, plemstva in meščanstva. Izognila se bo tudi skrajnostim in ateizmu marksizma. Kmečki stan, ki obenem z delavskim prihaja na vrsto kot vladajoči stan, je namreč demokratičen in human. Že zato, ker je najbolj številen, kajti številčno šibkejši uporabljajo nasilje, da se obdržijo na oblasti. Tisti, ki ima večino, pa nasilja ne potrebuje. Kmet in na Slovenskem večinoma tudi delavec sta navezana na zemljo, iz nje črpata stalnost in poštenje ter poglobljata svoj verski čut. Ta prek kmeta zagotavlja družbeno pravičnost, kajti kmet iz svojega verskega temelja vé, kaj je pošteno in kaj ne. »In to kar smatra naš kmet kot nizkotno in nepošteno, se vjema z glavnimi načeli krščanstva o dobrem in slabem, o grehu, in za to tukaj ni treba nikake zaščite od zunaj«. Rosina je tu mislil na katoliški tisk in Slovensko ljudsko stranko, odgovor na vprašanje, ali Mahničeva dogmatičnost in intransigenca ustrezata značaju slovenskega kmeta, pa je preložil za kasneje.¹⁰⁴

Rosina je trdno zagovarjal stališče, da morata kmet in delavec postati subjekt in nosilec vse politične oblasti, saj imata po svoji večini in ohranjeni poštenosti edina pravico, da državo uredita tako, kot sama menita, da je dobro in pravično.¹⁰⁵ Zagovarjal je oblikovanje vsedržavne kmečke politične stranke, ki bi ščitila kmečke gospodarske interese in kmeta razbremenila posledic zaščitne uvozne carine. Z njo sicer podpirajo domačo industrijo, obremenjujejo pa kmečki stan. Ta je prisiljen v bistveno večjo produkcijo, da lahko kupi ustrezno količino blaga in orodja za svoje potrebe, kar uničuje zemljo in kmeta pehá v zadolževanje. Zato – »kakor je svoj čas zaklical Karl Marx delavcem: ‚Proletarci vseh dežel, združite se!‘ – velja zdaj zaklicati: ‚Kmetje, bogati in revni, združite se!‘«¹⁰⁶

Rosina je menil, da bi moral biti kmetskemu stanu prilagojen tudi parlamentarni sistem. To je poudaril po razpisu volitev v Narodno skupščino Kraljevine SHS 11. septembra 1927, ko je načelnik SLS Anton Korošec na strankinih shodih 3. in 31. julija 1927 v Ljubljani in Kranju poudaril potrebo po nadgradnji jugoslovanskega predstavniškega telesa. Po njegovi zamisli naj bi neodvisno od

104 *Kmetski list*, 11. 8. 1926, I.[gor] Rosina, Kmetska stanovska kultura, str. 2–3.

105 *Kmetski list*, 29. 12. 1926, Igor Rosina, Volilne parole SLS, str. 4. Prim. tudi *Kmetski list*, 13. 7. 1927, I.[gor] Rosina, Kulturno-politična potreba kmetske stranke, str. 2–3. – Na gornji Rosinov poudarek se je zajedljivo odzval *Slovenec*, ki je zapisal, da je »slovenski kmet zaenkrat samo nosilec ogromnih davkov, ki mu jih je pomagala naložiti ta ‚slovenska kmetska stranka‘ pod vodstvom g. Puclja«. – *Slovenec*, 31. 12. 1926, Beleške, str. 2.

106 *Kmetski list*, 29. 6. 1927, I.[gor] Rosina, Gospodarska potreba kmetske stranke, str. 2–3.

skupščine oblikovali poseben gospodarski parlament, ki bi v lastnem delokrogu reševal povsem gospodarska vprašanja.¹⁰⁷ Obstoječemu parlamentu naj bi torej odvzeli določene pristojnosti, ki bi jih prevzeli in o njih samostojno odločali zastopniki posameznih stanov kot gospodarski dejavniki v državi.¹⁰⁸ Podobno zamisel dvodomnega parlamenta je Korošec zagovarjal že v Ustavodajni skupščini Kraljevine SHS 15. aprila 1921.¹⁰⁹ Rosina je ob Koroščevi zamisli poudaril, da bi morali biti v t. i. gospodarskem parlamentu stanovi zastopani po svoji številčni moči in ne po načelu enakopravnega zastopanja vseh stanov. Slednje bi namreč pomenilo, da bi imeli kmetje, ki tvorijo 80 odstotkov prebivalstva in zagotavljajo dve tretjini izvoza, le enakovreden položaj nasproti meščanstvu, delavstvu in industriji. Ti po svojem številu in gospodarskem pomenu ne predstavljajo niti četrtnine prebivalstva in njegove gospodarske moči. Kmečkemu stanu bi s tem povzročili ogromno škodo, saj bi mu odvzeli možnost, da bi z večino, ki jo ima, odločal v parlamentu. Tako bi ustvarili sistem, »ki ga uvaja v Italiji Mussolini, po vsem svetu pa izraziti reakcionarji«.¹¹⁰

Rosina je glede na »ljubezenske izjave«, ki jih je vsem stanovom namenila SLS,¹¹¹ ocenjeval, da se zavzema za njihovo enakovneljavno zastopanje v gospodarskem parlamentu. SLS naj bi namreč spoznala, da so gospodarska in socialna nasprotja med stanovi že tako velika in konkurenčni boj med njimi tako oster, da jih ne more hkrati in enako zastopati. To bi lahko posamezne stanove vodilo k strankam, ki bi zastopale izključno njihove stanovske in stanovskogospodarske interese. Vstopili bi v kmečke in delavske stranke, ljudstvo pa bi se politično organiziralo po stanovih. S tem bi nastala nevarnost, da kmečko gibanje dobi večino v državi. SLS jo lahko odpravi prav z gospodarskim parlamentom, sestavljenim po enakopravnem stanovskem načelu. Atentat na kmečki stan, storjen iz bojazni pred socialnim kmečkim gibanjem, bi uspel.¹¹²

Rosina je bil prepričan v odločujoč gospodarski in kulturnoduhovni pomen kmečkostanovskega gibanja. To je poudaril v svojem razmišljanju o vzrokih svetovne vojne in nevarnosti novega prelivanja krvi. Opozoril je na dva temeljna vzroka vojne – gospodarskega in psihološkega. Prvi je bila industrijskokapitalistična in kolonialna politika evropskih velesil, predvsem Nemčije in Avstro-Ogrske, drugi pa mišljenje, ki ga je nemško meščanstvo razvilo na podlagi

107 Gl. *Slovenec*, 5. 7. 1927, Zbor zaupnikov SLS v Ljubljani, str. 1 in 2. 8. 1927, Znamenit govor dr. A. Korošca v Kranju, str. 1–2.

108 *Kmetški list*, 17. 8. 1927, I.[gor] Rosina, »Gospodarski parlament«, str. 3.

109 Perovšek, »V zaželeni deželi«, str. 248–249.

110 *Kmetški list*, 17. 8. 1927, I.[gor] Rosina, »Gospodarski parlament«, str. 3.

111 *Slovenec*, 5. 7. 1927, Zbor zaupnikov SLS v Ljubljani, str. 1–2 in 2. 8. 1927, Znamenit govor dr. A. Korošca v Kranju, str. 1–2.

112 Prav tam.

Nietzschejeve in Heglove filozofije. Rosina se je ustavil ob Friedrichu Nietzscheju, njegovi maksimi o volji do moči ter delitvi na močne in šibke. Nemško meščanstvo ju je v svojem razmišljanju s posameznika preneslo na narode. Eni naj bi bili »gospodujoči« (Herrenvolk), drugi pa »sužnjujoči« (Sklavenvolk). To je privedlo do duhovnega razpoloženja, ki je botrovalo svetovni vojni.¹¹³

Po Rosinovi oceni so gospodarske in psihološke razmere v tedanji Evropi napovedovale novo vojno. Najprej zaradi zaščitnih carinskih politik držav Srednje Evrope, ki ustvarjajo bojno razpoloženje, nato pa še zaradi obujanja misli o gospodujočih narodih. »Italijani na primer smatrajo, da so narod, ki je za to tu, da gospoduje. Nas pa nazivajo narod svinjskih pastirjev.« Podobno je tudi Kraljevina SHS do l. 1925 gledala na Albanijo, srbsko meščanstvo pa še vedno zelo gosposko in kruto vodi svojo politiko v Makedoniji. Tak razvoj lahko ustavi le v Srednji Evropi vedno močnejše kmečko gibanje, ki hoče odstraniti ali vsaj omejiti za kmeta uničujočo industrijskozaščitno carinsko politiko. Zato je kmet glavni gospodarski dejavnik miru v Srednji Evropi, saj se kmečko gibanje zavzema za carinsko zvezo srednjeevropskih agrarnih držav v agrarnem bloku.¹¹⁴

Enako velja tudi v kulturnopsihološkem pogledu. Kmet razume narod in narodnost drugače kot meščan. Meščanu je domovina vse, kar vidi daleč pred seboj, in hoče pridobiti še več. Kmetu pa so domovina njiva, ki jo orje, vinograd, ki ga okopava, senožet, ki jo kosi. Kmetov nacionalizem ni napadalen, narodni in mednarodni problemi mu ne pomenijo ločitve in sovraštva. Kmet si želi sodelovanja in enakopravnosti, kajti kmečka demokracija povojne Evrope je iz nacionalizma ustvarila pozitivno načelo morale in kulture. Kmečko gibanje je postalo glavni dejavnik miru, tako iz svojega gospodarskega interesa kot iz svoje kulturnoduhovne vsebine.¹¹⁵

V kmečkostanovskem gibanju je Rosina videl glavnega poroka demokracije in branitelja pred komunizmom in kapitalizmom. V kaosu in duhovni neuravnoteženosti evropske povojne družbe, ki ju je povzročilo nasilno soočenje kapitalističnega in komunističnega nazora, je namreč mirno kri ohranil samo kmet. S fronte se je vrnil k svojemu delu in po svoji prirojeni religioznosti ter demokratičnem čustvovanju postal moralna in kulturna hrbtenica vseh narodov in držav Srednje in Vzhodne Evrope. Kot gospodarski dejavnik vzdržuje ravnotežje med ekstremi skrajne desnice in skrajne levice, njegovemu demokratičnemu čustvovanju pa odgovarja le demokratično gospodarstvo.¹¹⁶

113 *Kmetiski list*, 13. 6. 1928, I.[gor] Rosina, Kmetiski pokret kot glavni faktor miru, str. 1.

114 Prav tam.

115 Prav tam.

116 *Kmetiski list*, 10. 10. 1928, I.[gor] Rosina, Kmetiska demokracija in Evropa, str. 1–2.

Štev. 24.

Politična plačana v zbirarici

Ljubljana, 13. junija 1928.

Leto X.

Kmet, delavec in obrtnik naj bode uspešen in vodnik!

Trdnja vsake sreče, Maratonci: na sili leto dni 10 — za pol leta — 10 — in končamo: za celo leto 10 —

Kmetški list

Glasilo „Slovenske Kmetijske Stranke“

Vsebinsko vsebino vsakega števila naj bode vsak kmet in vsak delavec in obrtnik v svojem domu in v svoji delavnici.

Redakcija: na vsakem številu — 10 — in vsaki strani — 10 — in vsaki strani — 10 — in vsaki strani — 10 —

Dr. I. Rosina:

Kmetški pokret kot glavni faktor miru.

Po miru kliše čista Evropa in trajen mir je potreben pravega Jugoslavija, da se lahko gospodarsko zopet okrevi.

Isti vzroki pa, ki so dovedli do svetovne vojne, isti vzroki so zopet, ki ogrožajo mir tudi sedaj in ustvarjajo bojnovo razpoloženje v povojni Evropi, zlasti v Srednji Evropi in na Balkanu. Kateri so ti vzroki?

Gospodarski vzrok, da je prišlo do svetovne vojne, je brez dvoma industrijsko-imperialistična in kolonialna politika evropskih velisil, predvsem pa Nemčije in Avstro-Ogrske. Nemčija je po l. 1870 uvedla zaščitno politiko (na škodo kmeta), zapela uvoz tujezemskim industrijskim produktom ter ustanovila na ta način močeno industrijo, ki je — zlasti, ko je Nemčija pridobila še kolonije — postala nevarna konkurentinja angleški in francoski industriji, ki jo je potiskala od dne do dne bolj v ozadje. Ideal Nemčije pred vojno je bil gospodarsko ta, da postane država, ki ji ni treba ničesar uvažati, da vse doma pridelata (avtorske države) in da samo razprodaja svojo produkcijo. Druge sosedne države so imele seve isti cilj. To je bil torej pokleni stroj, ki je prejel ali slej moral eksplodirati sam od sebe, kar se je zgodilo v svetovni vojni.

Drugi, notranji ali duševni vzrok, da je prišlo do svetovne vojne, je bilo mišljenje, ki se je razvilo v nemškem meščanstvu valed filozofije Nietzscheja in Hegela. Nemški filozof Nietzsche je uvel, da se dele ljudi v močne osebnosti — gospode; in v slabe in revne — sužnje. Prvim je vse dovoljeno in edini vodnik jim naj bo lastna volja do moči in oblasti. Noben zakon ranje ne velja, niti na lastno vest se jim ni treba ozirati. Oni so za to tu, da vladajo. Vest in vera velja le za one, ki naj služijo; kajti oni so rojeni gospode, drugi rojeni sužnji (Herrnenmoral — Sklavemoral).

To filozofijo je nemško meščanstvo sprejelo z velikanskim veseljem. Kar pa bi naj veljalo za poedine, naj velja tudi za narode. Eni narodi, so pravili, so za to tu, da gospodujejo, drugi, da služijo. Seveda so se smatrali za prve in pravili, da so Herrnenvolk (narod gospodov), vsi drugi: Sklavemvolk (narod sužnjev). Za prve ne velja nobena omejitev; edini zakon jim je oborožena moč in lastna volja. Nas so pa smatrali za suženjski narod, narod »hlapcev in dekel«, kakor so pravili. Ni čuda, da je tako mnenje privedlo do duševnega razpoloženja, ki je direktno moralno privedlo do svetovne vojne.

Rekli smo, da pripravljajo isti vzroki, ki so dovedli do svetovnega kljanja, pot tudi po vojski do novega preživljanja krvi.

Današnje razmere v Evropi.

Dravice, ki so nastale po svetovni vojni na ozemlju bivše Avstro-Ogrske, pa tudi no-

vonastale države v Srednji Evropi sploh, so ravnokar kot svoj čas Nemčija uvedle zaščitno politiko. Ustanoviti hočejo lastne industrije in v visokimi uvoznimi carinami (s katerimi povisujejo inozemskemu blagu cene) skušajo otežiti ali onemogočiti (seve zopet na škodo kmeta) tujezemskim državam konkurenco na našem trgu. Seveda hoče zase isto tudi tuja država ali pa se maščuje na ta način, da tudi ona zapre dovoz našim proizvodom. Naša država predvsem vodi take carinske politiko s tem, da je postavila ogromne carine na obleke, sladkor, blago, železo, jeklo itd. S tem se otežuje trgovina, povisujejo se umetno cene industrijskim produktom, stvarja se tekmca in bojnovo razpoloženje med državami, ki prej ali slej vodi do nove vojne. To so gospodarski vzroki za nove vojne.

Isto pa velja tudi psihološko (notranje, duševno). Italijani na primer smatrali, da so narod, ki je za to tu, da gospoduje. Nas pa navijajo narod evinjskih pastirjev. Podoben pa je tudi naša država po svetovni vojni do l. 1925 gledala na Albanijo, in arbsko meščanstvo se danes zelo gosposko in kruto vodi svojo politiko v Makedoniji. Vsakodnevni politični atentati v Makedoniji in bojnovo razpoloženje, ki ga povzročajo, niso v zadnji meri posledica takega ponašanja.

Steber mira je kmet.

Kdo je, ki bo lahko te gospodarske in psihološke (duševne) nevarnosti nove vojne iz lastnega interesa in že po svojem značaju samem odstranil? To je kmetški pokret, ki se širi od dne do dne močnejše v Srednji Evropi.

Eden temeljnih kamnov gospodarskega programa in politike srednjeevropskega kmetškega pokreta je, da odstrani ali vsaj omeji za kmeta uničujočo industrijsko zaščitno carinsko politiko. Saj se s tem, da se z ogromnimi uvoznimi carinami povisujejo umetno cene produktom (obleke, sladkorju, poljakevemu orodju), ki jih kupuje kmet, uničuje njegovo gospodarsko. Saj je ta način carinske politike v naši državi privedel kmeta v Bosni, Dalmaciji, v nekaterih krajih Srbije do gladovanja, v Sloveniji pa do malnega zadolževanja kmetških posevov. On je zapel ali vsaj otežil izvoz našim kmetškim produktom in jim s tem potisnil cene navzdol. Saj ta carinska politika je, ki nas je privedla, da smo neposredno pred gospodarsko katastrofo, ki jo hoče Beograd sedaj z uničujočim posojilom zabavirati. Pritisnili so gospodarsko žilo dovodnico in sedaj se čudijo, da je postalo celo telo slabokrvno! Zajeli so gospodarstvo pri vrele, to je pri kmetškem gospodarstvu; tako, da je sedaj omagal ne samo kmet, ampak tudi trgovina.

Kdo bo preprečil vojno?

Jaz mislim, da ni treba posebej dokazovati, da je temelj gospodarske politike vsake kmetške stranke in pokreta kakor zaščitno-carinsko politiko omejit. Saj na tem in vsled tega se je kmetški pokret začel, da tudi gospodarske interese svojega stanu varuje. To je del njegovega bistva in njegova najljubša parola propagandni Češka agrarna stranka je na vprašanju caria vrгла vladu.

Ce je tedaj — kakor smo dokazali — zaščitna industrijska politika, kakor jo v povojni srednji Evropi vodijo države — zlasti naša — povod za nove vojne zapletljive, ali ne grede tudi interesi Evrope na ohraniti miru in gospodarski interesi srednjeevropskih kmetških pokretov roke v roki? Kmetški pokret je torej glavni gospodarski faktor mira in pomirjenja v Srednji Evropi. Misimo, ki propagirata carinsko unijo srednjeevropskih agrarnih držav v agrarnem bloku.

Ravnokar kot gospodarsko pa je tudi kulturno (ali psihološko) kmetški pokret glavni faktor mira v naših krajih. Zakaj?

Pogled kmeta in torej tudi kmetškega pokreta na narod in narodnost je bistveno drugi kakor oni meščana. To je genialno razložil St. Radic s primerom: Meščanu je domovina ono, kar vidi z Velebita ali s Triglava pod seboj. Samo žimbelj, da bi jo razširil! Kmeta pa je domovina njiva, ki jo orje, vinograd, ki ga okopava, senožeč, ki jo kosel.

Njegov nacionalizem tedaj ni napadalen in ofenziven, kakor oni meščana. Narodni in mednarodni problem mu valed tega ni oblika ločitve in sovražnosti, ampak — sodelovanja in enakopravnosti. Kmetške demokracije povojne srednje Evrope je napravila iz nacionalizma pozitiven princip (načelo) morale in kulture! To je nov kmetški tip nacionalizma, ki je faktor mira in sprave, ne več boja.

Najlepše se to vidi pri češki agrarni stranki, ki je s tem, da je pripravila češke Nemce do sodelovanja v državi, pokazala, da je edino kmetški pokret v stanu dopeljati do rešitve tudi takovani manjšinski problem Slovaškočeški in poljskočeški sporazum so novi dokazi. Za nas pa najočitnejši primer, primer bolgarskega kmetškega pokreta pod Stambolijskim, ki je edini bil v stanu preko Makedonije ponuditi roko k spravi.

Menda ni treba navajati drugih dokazov, da je kmetški pokret tudi kulturni glavni faktor mira v povojni Evropi. Gospodarski in najbolj življenjski lastnega interesa, kulturni pa pa naravi svoje duševnosti.

Evropa to začne slutiti od dne do dne bolj jasno: Praški agrarni kongres je to znova dokazal in podkreplil.

Klerikalizem vedno ist.

Toda mi? »Slovenec« je pred nekaj dnevi prinesel uvidnik, v katerem trdi, da jugoslovanska kmetška stranka, da kmetško-demokratska koalicijska, da Radic hajska na voljo in hoče vojno; pa da jo preprečujejo. Ali je še tu treba kake razlage?

Neumnemu še Bog ne pomega, pravi nek pregovor.

Dr. I. Rosina.

Članek Igorja Rosine o mirotnem značaju kmečkega gibanja
(Kmetški list, 13. 6. 1928)

Rosina je (vele)kapitalistični sistem odklanjal iz podobnih razlogov kot komunističnega. V kapitalizmu posameznik postane telesni in duševni stroj, je zgolj številka, in izgine iz gospodarskega prostora, medtem ko komunizem posameznika žrtvuje za višje cilje skupnosti. Posameznik je žrtev v obeh sistemih. Po kmečkosocialnem načelu mu to ne grozi, ker le-to posameznika ne ubija. Priznava osebno lastnino zemlje in ne omejuje podjetnosti. Zemlja je namreč drugačen proizvodni dejavnik kot stroj. V rokah kogarkoli lahko proizvaja isto količino in isto kakovost.¹¹⁷

Rosina je nasproti kapitalističnemu in komunističnemu sistemu zagovarjal tretjo narodnogospodarsko pot – kmečko gospodarstvo, značilno za države, razprostranjene od Baltiškega do Jadranskega in Črnega morja. Ta blok naj bi predstavljal ločnico med evropskim kapitalističnim zahodom in komunističnim vzhodom. In »če se Evropa kulturno in gospodarsko plaši komunizma,« je zapisal, ali ne bi bila kmečka gospodarska demokracija na tem prostoru »tudi v gospodarskem oziru po bistvu svoje narave sama najprirodnejši obrambni val proti ekspanzivnosti komunističnega vzhoda?«¹¹⁸

Rosina je konkretno obliko evropskega agrarnega državnega bloka videl v Podonavski federaciji, sodržavju Češke, Madžarske, Jugoslavije, morda Avstrije, Romunije in Bolgarije. Podonavska federacija bi s 50 milijoni prebivalcev in 90.000 km² predstavljala enega prvih političnih dejavnikov v Evropi. Bila bi tudi posrednica med evropskimi industrijskimi državami in, kot je zapisal, »orientom«. Obenem bi pomenila edino trajno varovalo Jugoslavije pred italijansko napadalnostjo. Podonavsko federacijo bi oblikovali na podlagi predhodnega organiziranja kmetijstva v Podonavju in vzpostavitve kulturnopolitičnih predpogojev zanj.¹¹⁹ Rosina jih je videl v kmečkih političnih gibanjih v Romuniji, na Češkem in na Hrvaškem in v njihovi demokratični, številčni, kulturni, mirotvorni in človečanski sili. »Element javnosti, ki ga te množice prinašajo v temo srednjeevropske, predvsem pa balkanske politike, je edino in največje jamstvo Evropi za mir na Balkanu.« Tu se bori politika ljudskih množic proti politiki zločinskih združb, tu se bori mirotvornost proti izzivanju krvoželjnega šovinizma, tu se bori demokracija proti nazadnjaštvu, tu se bori Evropa proti Aziji. »In zato vemo tudi s točnostjo abecede, da bode beograjski bolnik (beograjski hegemonistični režim – op. J. P.) – ,popil lek ali mu bode to prav ali ne.«¹²⁰

117 Prav tam.

118 Prav tam, str. 2.

119 Rosina, Kmetijski pokret in zunanja politika, str. 58–60; isti, Makedonsko vprašanje, str. 131. – Kot zanimivost lahko omenimo, da je zamisel Podonavsko-balkanske federacije iz sicer drugačnih idejnopoličnih in socialno-gospodarskih izhodišč že leta 1923 zagovarjal tedaj vodilni teoretik v slovenskem komunističnem gibanju ing. Dragotin Gustinčič. – Perovšek, *Samoodločba in federacija*, str. 81–85.

120 *Kmetijski list*, 10. 10. 1928, I.[gor] Rosina, Kmetiska demokracija in Evropa, str. 2.

* * *

Rosinova razmišljanja o kmečkostanovskem gibanju so seveda najbolj zadevala aktualne družbene in politične razmere v Kraljevini SHS. Na nekatera smo že opozorili, ustavili pa se bomo še ob njegovih stališčih o političnem sodelovanju Slovenske kmetijske stranke z drugo najmočnejšo stranko v državi – Radićevo Hrvaško kmečko stranko –, stališčih o nacionalnem vprašanju in stališčih glede vprašanja vere ter političnega katolicizma. Sodelovanje z dolgoletnim opozicijskim federalističnim politikom in hrvaškim narodnim voditeljem Stjepanom Radićem je Rosina utemeljeval s skupno ideološko usmeritvijo obeh strank ter skupnimi gospodarskopoličnimi interesi Slovencev in Hrvatov. Oboji želijo odpraviti krivično davčno obremenitev nekdanjega avstroogrškega dela države ter nadvlado srbstva v upravi in vojski.¹²¹ Vprašanje srske nadvlade in z njo povezan nacionalni problem sta Rosino tudi najbolj zaposlila. Obravnaval ju je skozi razčlenbo politike Slovenske ljudske stranke, ki je vodila »boj proti Srbstvu za avtonomijo«.¹²²

Rosina je priznaval, da je SLS politična predstavnic slovenskega naroda, saj uživa večino njegovega zaupanja.¹²³ Jeseni 1926, ko je SLS po dolgoletnem opozicijskem položaju izrazila pripravljenost, da bi sodelovala v vladi,¹²⁴ je tako možnost podprl, »kajti tisti, ki ima večino, velja v demokratični državi obenem za onega, ki je upravičen govoriti v splošnih vprašanjih tudi za manjšino. On je torej takozvani legalni zastopnik naroda.« Morebitni vstop SLS v vlado ga ni skrbel, »nasprotno, mi se ga kot Slovenci in to smo, moramo veseliti, na svojem političnem delu pa mirno in pametno delati naprej in trdno zaupati v našo pravično stvar, ki bo zmagala«. Pristavil je še, da je treba pustiti prepire o tem, ali je SLS verska stranka ali ni, ali je odvisna od Rima ali ni, ob strani. »Naj to, Slovenec' z, Jutrom' opravi. Socialne naloge, ki jih ima kmetijski pokret rešiti, naj nam ne puščajo časa za to.«¹²⁵

Po Rosinovem poudarku Slovenska kmetijska stranka za povsem politične odločitve SLS kot njena nasprotnica ni bila odgovorna. V kolikor pa gre za predstavljanje slovenskega naroda, za njegovo čast in poštenje, »v toliko pa igra Slovenska ljudska stranka kot njegova zakonita predstavnic tudi z našo slovensko častjo in z našim slovenskim poštenjem in v toliko nam tudi neposredno

121 *Kmetijski list*, 31. 8. 1927, I.[gor] Rosina, »Radićevi«, str. 2–3. Utemeljitev političnega sodelovanja SKS in HKS gl. tudi v *Kmetijski list*, 29. 12. 1926, Igor Rosina, Volile parole SLS, str. 3.

122 *Kmetijski list*, 4. 7. 1928, I.[gor] Rosina, 20. junij 1928 in Slovenci, str. 1.

123 Prav tam.

124 O tem gl. podrobneje Stiplovšek, *Slovenski parlamentarizem 1927–1929*, str. 75–78.

125 *Kmetijski list*, 3. 11. 1926, Igor Rosina, Vstop SLS v vlado in mi, str. 2.

odgovarja«. ¹²⁶ Rosina boja SLS za avtonomijo Slovenije po letu 1923, ko so bile prve skupščinske volitve po sprejetju Vidovdanske ustave, ni zanikal. Bil mu je tudi naklonjen. Svoj odnos do SLS pa je zaostрил po sklenitvi t. i. Blejskega pakta 11. julija 1927, sporazuma med SLS in najmočnejšo stranko v državi, centralistično srbsko Narodno radikalno stranko (NRS). Tedaj se je SLS pragmatično odločila za sodelovanje z beograjsko politiko in si zagotovila vstop v vlado, da bi na ta način od svojih avtonomističnih ciljev dosegla največ, kar je bilo v obstoječih ustavnopolitičnih razmerah mogoče. ¹²⁷

Rosina je odločitev SLS, ki je v slovenski javnosti naletela na negativen odziv, odločno obsojal. Opozarjal je, da je SLS z Blejskim paktom opustila boj za revizijo ustave in avtonomijo Slovenije, k temu pa jo je vodil predvsem pohlep po politični nadvladi v Sloveniji. Zato ji je dovolj, da sta ljubljanska in mariborska oblast (upravno-ozemeljski enoti, na kateri je bila razdeljena Slovenija) dobili nekoliko več pristojnosti na socialnogospodarskem področju. To naj bi zadostilo geslu za avtonomijo Slovenije in potolažilo njene volivce. SLS se v svoji politiki zanaša tudi na to, da jo Beograd kot večinsko slovensko stranko potrebuje v izigravanju proti Hrvatom. ¹²⁸

Vendar naj bi bilo to le začasno. Federalistična revizija ustave, s katero bi Slovenija dejansko postala avtonomna državnopravna enota, bi po Rosinovi navedbi odpravila potrebo po uporabi gesel »Slovenci skupaj« in »Slovenstvo v nevarnosti«, ki se ju poslužuje SLS. Federativni parlament bi namreč odločal le o najvažnejših zunanjepolitičnih, pravnih in gospodarskih vprašanjih, politično težišče pa bi prešlo na socialno organizirane stranke. V tem trenutku bi SLS, ki kot ozka stranka slovenske duhovščine ne najde notranje vezi z drugimi, izgubila vsako oporo. Njen ugled bi popolnoma padel in kot socialno nejasno opredeljena ter nazadnjaška stranka bi tudi v slovenskem parlamentu slej ko prej izgubila večino. Tega se SLS boji, zato po Blejskem paktu ne postavlja vprašanja ustavne revizije. Kajti samo tako lahko pride »*verska stranka SLS kot nekaka lažipokroviteljica Slovenstva v izrabljanju boja med Srbstvom in Hrvatstvom do moči*«. Takoj ko bo prevladal socialni vidik in ko bo nastopilo oblikovanje vsedržavnih in socialnih strank, bo SLS odzvonilo. »*To pa je tudi vzrok, da se nam kake trajne klerikalne nadvlade v (upravno – op. J. P.) zedinjeni samostojni Sloveniji ni treba bati, ker bo po par letih splahnela. Samo če bomo odkriti, pošteni in socialni.*« ¹²⁹

Še ostrejšo obsodbo je Rosina namenil SLS, ko je po atentatu na Stjepana Radića in poslance HKS 20. junija 1928 (nanje je v Narodni skupščini Kraljevine

126 *Kmetiski list*, 4. 7. 1928, I.[gor] Rosina, 20. junij 1928 in Slovenci, str. 1.

127 Perovšek, Blejski sporazum, str. 302–303.

128 *Kmetiski list*, 25. 7. 1928, I.[gor] R.[osina], Avtonomija Slovenije in SLS, str. 2.

129 Prav tam, str. 2–3.

SHS streljal pripadnik NRS Puniša Račić, med žrtvami pa je bil tudi Radić, ki je za posledicami dobljenih ran umrl 8. avgusta 1928) ter politični krizi, ki mu je sledila, načelnik SLS Anton Korošec 24. julija 1928 sprejel mandat za sestavo nove vlade. Oblikoval jo je 27. julija 1928. Rosina je že po streljih v skupščini grajal odziv SLS na Račićev zločin. Poudaril je, da so bile *Slovenčeve* izjave, da bo vsak poskus ustvarjanja izrednih razmer (mišljena je bila opozicijska Kmečka demokratska koalicija, v kateri je bila tudi HKS) zatrt v kali, brezsrčne, nekulturne, nepolitične in nekrščanske. »V trenutku, ko se je zaprepastilo ne le celokupno naše, marveč vse evropsko javno mnenje, *nismo našli mi Slovenci po našem glavnem političnem predstavniku drugega kot psovke, izbrane psovke!*« Ker v tem usodnem času stališče večinske predstavnice Slovencev pomeni vse slovenstvo, njegov politični instinkt, je SLS pokazala, da ga je izgubila in si ne more več lastiti pravice predstavnice slovenskega naroda. Predstavniki SLS ležijo na »trebuhu pred tistim Srbstvom, proti kateremu so se kot predstavniki Slovenstva borili in na podlagi katere borbe je dobila (SLS – op. J. P.) zaupanje večine«. – »Tega ni treba in za ponosen narod pomeni to *ponižanje najnižje vrste*.«¹³⁰ S tem je SLS zaigrala vsako pravico predstavljati se kot boriteljica za avtonomno Slovenijo.¹³¹ Tako stališče je že ob sklenitvi Blejskega sporazuma poudaril narodnodemokratsko usmerjeni publicist Lojze Ude.¹³²

Po nastopu Koroščeve vlade je bilo Rosinovo ogorčenje še večje. Zapisal je, da se sedaj vsa Slovenija sprašuje, zakaj je SLS pljunila na vse svoje desetletno delo in kako je mogoče, da je Korošec prevzel vodstvo vlade, ki pomeni očitno izzivanje celotnega zahodnega dela države in zadnji poskus umirajočega velesrbstva, da s pomočjo poštenega slovenskega imena še nadalje tlači zahteve slovenstva in hrvatsstva po enakosti in odpravi do kosti koruptne in nesposobne srbske administracije. Beograd namreč rabi »naše doslej neokrnjeno, pošteno slovensko ime, slovenski kulturni prestiž, slovensko čast, da jo – kupljeno – lahko kažejo svetu. In mi smo jo po svoji legalni politični predstavnici prodali. Prodali v trenutku, ko se je že zamajala vsa gnila stavba srbijanske megalomanije. Prodali menda zato, da jo vzdržimo še za desetletje; za novo desetletje novo plačanih štirih milijard davčnega prečanskega (mišljen je nekdanji avstroogrski del Kraljevine SHS – op. J. P.) preplačila. Preplačila – ,zbog oslobodjenja.«¹³³

130 *Kmetški list*, 4. 7. 1928, I.[gor] Rosina, 20. junij 1928 in *Slovenec*, 22. 6. 1928, Moralni krivec, str. 1. – Rosina je v navedenem članku še zapisal, da naj bi *Slovenec* dne 21. 6. 1928 trdil, da so hrvaški opozicijski poslanci ljudje sumljive vrednosti in sumljive moralne kvalitete, Radić pa histerik. Takih trditvev v *Slovencu* z dne 21. 6. 1928 ni bilo, prav tako pa jih tudi ni objavil v dneh do izida Rosinovega članka.

131 *Kmetški list*, 18. 7. 1928, I.[gor] Rosina, Revizija ustave, str. 2. Prim. tudi *Kmetški list*, 19. 9. 1928, Igor Rosina, Naša bilanca, str. 1.

132 Ude, Značilnost zadnjega volilnega boja, str. 21.

133 *Kmetški list*, 22. 8. 1928, Igor Rosina, Slovenstvo v vladi, str. 1.

Ravnanje SLS je bilo za Rosino nepojmljivo. »Biti na čelu pošteni stvari, je čast«, je zapisal. A »*biti na čelu nepošteni stvari – ali je to tudi čast?* Če ima slovenski narod tako strašno besedo za ženo, ki je prodala svojo čast, kako besedo naj najde za politiko onih, ki prodajajo častno ime svojega lastnega naroda! Če smo Slovenci res *seme* izkrvavelega naroda, kakor je rekel dr. [Janez Evangelist] Krek, če je Slovenstvo res kulturna edinica, če imamo res zavest samega sebe – potem moramo, *moramo* ta madež oprati!« SLS se je namreč priklonila Beogradu, ki »nikdar v zgodovini ni poznal drugega, kakor politično oligarhijo klik, ki so se z oblastjo (nasiljem – op. J. P.) držale na oblasti, dokler jim ni prišel nož na grlo«. Zato se vsa slovenska javnost brez razlike med strankami upravičeno sprašuje, »kak hudobni demon (zli duh) je obsedel politično vodstvo najmočnejše slovenske stranke, legalne slovenske reprezentance, da je šla prodajat slovensko čast najreakcionarnejšemu (nazadnjaškemu) režimu, ki nosi v sebi pečat mentalitete (miselnosti) Puniše Račiča«. ¹³⁴

»Nihče ne ve odgovora«, je zapisal Rosina. Po mnenju enih naj bi bil temeljni kamen Koroščevega prevzema vlade prvi naglavni greh napuha. Po mnenju drugih naj bi bil vzrok ravnanju SLS politični naglavni greh neumnosti. Tretji menijo, da SLS podpira »bedo centralizma« zato, da bi okrog sebe lažje klicala nezadovoljno slovenstvo. Četrti pravijo, da gre le za vprašanje kardinalskega klobuka ljubljanskega škofa dr. Antona Bonaventure Jegliča, ki naj mu ga iz vlade izbojuje SLS. ¹³⁵

Rosina je opozoril, da vzroka za odločitev SLS ne pozna. A prodajati čast svojega naroda, tudi pod grožnjo smrti, je izdajalsko. Zato je več kot dvomljiva čast slovenskega ministrskega predsedništva. Dvomljivo pa ni spoznanje, da »če smo imeli pred slovensko ljudsko stranko do 20. junija respekt in obzir kot pred slovensko politično predstavnico, (...) je ta obzir padel«. Naj pomnijo: »*Zastava Slovenstva prehaja od 20. junija 1928 dalje v naše roke nazaj, v roke slovenskega kmetskega pokreta, v roke svobodnega, vernega in poštenega Slovenstva, ki mu je kmet podlaga, korenina in ogletni kamen.*« ¹³⁶

Rosinovo sporočilo je pomenilo, da je Slovenska kmetška stranka po svojem socialnopolitičnem značaju edina prava zagovornica slovenskih narodnoemancipacijskih prizadevanj. Na narodnopolitično stališče SKS, ki je zagovarjala

¹³⁴ Prav tam.

¹³⁵ Prav tam.

¹³⁶ Prav tam. – Na Rosinove gornje poudarke se je nemudoma odzval *Slovenec*, ki je izjavil, da hoče SLS na podlagi svojega narodnega in državnega programa dosledno »delati za blagor naše širše in ožje domovine in uveljavljati slovensko ime v zgodovini Srbov, Hrvatov in Slovencev v duhu civilizacije, kulture, miru in ljubezni. Medtem pa drži zastavo slovenstva trdno v svojih rokah in bo poskrbela, da se bo tudi dr. Igor Rosina kmalu zbudil in se zavedel, da je le soldat z leseno sabljo.« – *Slovenec*, 24. 8. 1928, Politična beležnica, str. 2.

slovensko narodno individualnost, pravico do samoodločbe slovenskega naroda in federativno državno preureditev jugoslovanske skupnosti,¹³⁷ je Rosina v *Kmetiskem listu* opozoril že pred tem. Predstavil ga je s strankino odločenostjo, da »hočemo ostati Slovenci, ohraniti naše šole in jezik in našemu kulturnemu življenju ohraniti slovensko obilježje. To pa zato, ker se naš kmet čuti Slovenca in torej Slovenstvo tvori eno izmed naših dobrih strani.«¹³⁸ Stranka slovenskemu narodu priznava pravico do samoodločbe na podlagi plebiscita in se od svoje ustanovitve bori za revizijo ustave, po 20. juniju 1928 pa jasno zahteva oblikovanje federalne Slovenije.¹³⁹ Danes ima edina pravico prijeti zastavo mlade Slovenije. Samo kmečko gibanje je edino slovensko, saj je edino prosto »komande farovža in mestnega fraka«. Ne zato, ker eno ali drugo sovraži, temveč zato, ker je samo sebi sredstvo in cilj in ne potrebuje drugih vplivov. Ostati hoče samoslovensko, to je samokmetško. »Če hočemo najti temelj, na katerega je mogoče zidati pojačeno slovensko narodno zavest, temelj, ki je predpogoj vsaki misli o slovenski državnosti, je ta temelj edino slovenski kmet.« Kajti kmet je »edini iz naših tal zrasel, čisto naše zemlje sin, edini prvobitno, originalno slovenski, ker vsa slovenska tradicija v njem počiva in se vsa politična in kulturna slovenska bodočnost samo na njem graditi da ali pa je sploh ne bo. Ker v tem smislu pomeni slovenski kmet slovensko plemstvo. Čim se bo začel iskati slovenski narodni zaklad, slovenski politični in kulturni ideal, se bode hoté ali nehoté trčilo na njegova čuvaja – na slovenskega kmeta. Ker ima on po sakramentalnosti svoje zemlje edini narodno slovensko podobo in narodni slovenski instinkt v svojem srcu.«¹⁴⁰

137 O tem gl. podrobneje Perovšek, *Liberalizem in vprašanje slovenstva*, str. 223–230. Prim. tudi isti, *Programi političnih strank 1918–1929*, str. 169, 170.

138 *Kmetiski list*, 29. 12. 1926, Igor Rosina, Volilne parole SLS, str. 3.

139 *Kmetiski list*, 18. 7. 1928, Rosina I.[gor], Revizija ustave, str. 2.

140 *Kmetiski list*, 19. 9. 1928, Igor Rosina, Naša bilanca, str. 1. – Ob svoji občutljivosti za slovensko vprašanje se je Rosina zavedal tudi težkega položaja drugih narodov, konkretno makedonskega. O tem je napisal daljši prispevek, ki je v dveh nadaljevanjih izšel v *Grudi*. (Rosina, Macedonsko vprašanje, str. 85–87; isti, Macedonsko vprašanje, str. 105–108, 129–133.) V njem je opozoril, da je večina prebivalcev Makedonije slovanska in sorodna tako Srbom kot Bolgarom. Oboji se lahko etnografsko in zgodovinsko enako upravičeno sklicujejo na svojo nekdanko posest Makedonije. (Rosina, Macedonsko vprašanje, str. 85.) Ker makedonsko vprašanje postaja splošno kulturno gibanje celotnega tamkajšnjega ljudstva, pa je treba nasproti srbskemu šovinizmu, ki hoče samosrbsko Makedonijo, zagovarjati eno od ključnih načel kmečkega gibanja – samoodločbo ljudstva. »Ono je najvišji in edini gospodar samega sebe in svoje usode, ono naj tudi odloči, kam in kako hoče.« Tako se bo lahko makedonski kmet, če o sebi pravi, da je Makedonec, sam izrekel o tem, kako želi na svoji zemlji živeti. To mu bo zagotovilo kmečko gibanje, ko pride do vodilne besede; po njem naj bi Makedonija z revizijo ustave postala avtonomno državnopravno telo. (Rosina, Macedonsko vprašanje, str. 105, 130, 132, 133.) Pripominjam, da so avtonomno Makedonijo v jugoslovanski ali širši federativni zvezi na Slovenskem že leta 1923 zagovarjali komunisti in Združenje slovenskih avtonomistov. Obenem so zagovarjali tudi obstoj posebne makedonske narodne individualnosti. – Perovšek, Slovenski komunisti in vprašanje makedonskega naroda, str. 17–44; isti, Slovenski avtonomizem socialistične smeri v letu 1923, str. 172, 175.

* * *

Seveda bi bilo nenavadno, če bi Rosina v svoji obravnavi nacionalnega problema in pozornosti, ki jo je ob tem namenil SLS, obšel vprašanje vere in t. i. klerikalizma (političnega katolicizma). Tega ni storil in je o veri – krščanstvu – izrazil zelo jasno stališče. Povezal ga je z največjim krščanskim praznikom, Veliko nočjo, ki je zanj predstavljala zmago duhá nad materijo, ideala nad kruto resničnostjo, zmago življenja nad smrtjo. V Veliki nôči je videl »zmago krščanstva nad poganstvom, zmago nove misli nad staro in preživelo. S tem tvori mejnik v zgodovini človeštva; kajti s to zmago je postalo človeštvo res – človeštvo. Z njo je dobil človek mesto, ki mu gre, z njo je postal subjekt in nosilec spoštovanja, samonaloženih dolžnosti in pravic.«¹⁴¹

Rosina se je ob tem ozrl v predkrščansko dobo. Tedaj »v ogromni večini človek sam sploh ni pomenil ničesar in se ni oziralo nanj. On je bil samo postavka v računu všemogočnega vladarja, vladarja-boga. Vsi azijski mogočniki pred Kristusovim rojstvom ne predstavljajo vladarje v našem pomenu besede. Oni so za svoj narod – bogovi; njim se pripisujejo božje lastnosti, oni ukazujejo solncu in zvezdam, njih sklepom ni ugovora. (...) Človeška misel si ni upala niti do presoje, niti do kritike, niti do najmanjšega dvoma o všemogočnosti in vsevednosti teh mogočnikov. Kajti oni so bili zanje rojeni iz bogov. Vsi drugi so masa brez pravic, celo brez pravice do misli, predmet mile volje vladarja (...). Ves narod je – mrtva stvar, samo objekt.«¹⁴²

Tak položaj človeštva se je v temelju spremenil s krščanstvom. »Z besedami: ‚moje kraljestvo ni od tega sveta‘ se prenese celo težišče duhovnega življenja onstran groba. Judje so mislili, da hoče Krist ustanoviti posvetno državo, kjer bo kralj judovski vladal kot najvišji cerkveni in posvetni gospod, kot sin Jude in ljubljeneц Jehove vsem narodom. Krščanstvo pa je izreklo, da tuzemsko življenje pomeni le toliko, v kolikor je predpriprava za bodoče onostransko življenje.« Pomen dotedanjih vladarskih zapovedi, ki so bile zapovedi poosebljene cerkve, najvišje božje zapovedi, ki jih je vladar prejel v uresničitev neposredno od božanstev, naj bi se spremenil. Postale naj bi zgolj posvetne zapovedi, ki so podvržene zmotam in o pravilnosti katerih se lahko razpravlja. Krščanstvo naj bi dalo temelj demokraciji. Posamezniku naj bi dalo pravico in pogum misliti in presojati o vseh posvetnih rečeh. »Tu se še dvigne posameznik iz mase in vstane individuum s svojo voljo in zahtevo, on postane – subjekt in nositelj pravic. S tem, da je preneslo krščanstvo vso težino religije v življenje po smrti v ‚kraljestvo, ki ni od tega sveta‘, je osvobodilo tostransko življenje in ga odprlo kritiki in

141 *Kmetiski list*, 4. 4. 1928, I.[gor] Rosina, Velika noč, str. 1.

142 Prav tam.

presoji. Zato vidimo v njem po pravici početek svobodnega človeka in vzrok za tako ogromne napredke vseh narodov, ki so sprejeli krščanstvo.« In krščansko, je menil Rosina, je tudi delo Slovenske kmetijske stranke, ker združuje vse, ki mislijo, da se jim godi krivica, in hoče krivice v prihodnje preprečiti.¹⁴³

Rosinovo razumevanje duhovnega in družbenega pomena krščanstva v zgodovini je spremljalo njegovo kritično vrednotenje duhovščine in političnega katolicizma. Odklanjal je včasih popolnoma neupravičeno priznavanje neomejenega pomena, ki so ga Slovenci pripisovali duhovniški avtoriteti v vseh, tudi posvetnih vprašanjih, »skoraj brez vsakega premišljevanja, brez kontrole, samo iz gole ponižnosti in privzgojenega spoštovanja«. Rosina duhovščine kot stanu ni sovražil. Med duhovniki je imel tudi nekaj prijateljev. Prav tako je priznaval, da se je duhovniški stan od vse inteligence kmetu najbolj približal in je zanj od vseh inteligenčnih stanov največ storil. Zato mu tudi pripadata spoštovanje in upoštevanje, v kolikor si ju zasluži. A to spoštovanje ne sme zadušiti razuma, ne sme biti brez vsake presoje, ne sme biti brez kritike, kot se pogosto dogaja. Če na primer slovenski kmet in delavec svoj glas dajeta SLS, ker mislita, da jima njena politika najbolj koristi – nič zato. Če pa kmet daje svoj glas SLS ne zaradi lastne presoje, ampak iz bojznosti in preponižnosti, zato, ker mu je bilo tako rečeno in zapovedano v nedeljo s prižnice ali na zaupnem sestanku v župnišču, potem ga je treba obsoditi. Svoj razum in svoje srce je lahkomiiselno izročil v izrabljanje drugim, pa najsi bo to kdorkoli.¹⁴⁴

Politikujoča duhovščina je po Rosinovem mnenju predstavljala resen problem. Zato je poudaril, da se borimo, »da ne prevleče miselnost slovenskega naroda skorja klerikalizma; klerikalizma, ki v svojem jedru pomeni formalizem, zvezanost, podčrtavanje besede in zametavanje človeka; onega klerikalizma, katerega minulosť se je (...) zopet identificirala z miselnostjo farizejstva; klerikalizma, ki skoraj stoletje že duši vstajajoči slovenski narodni genij in tlači vsak polet Slovenstva. Klerikalizma končno, katerega miselnost kot notranjemu glasu, kot verstvu samemu škodljivo označujejo predstavniki jugoslovenskega katolicizma sami. Če je od Prešerna, Gregorčiča in Aškercja dalje celo naše izobraženstvo tlačil ta demon nesvobode,« je pribil Rosina, potem naj pomeni naš boj »za slovenskega kmeta, za slovenski narod, boj za njega notranjo svobodo, kajti slovenski kmet je najizdelanejši tip slovenskega človeka. Boj za njegovo izpregledanje pomeni boj za onega, ki nosi v svojem srcu slovensko podobo, podobo nas vseh, in nas vseh še neizgovorjeno – ,našo poslednjo besedo.«¹⁴⁵

143 Prav tam.

144 *Kmetijski list*, 13. 7. 1927, I.[gor] Rosina, Kulturno-politična potreba kmetijske stranke, str. 3.

145 *Mariborski večernik Jutra*, 22. 8. 1928, Igor Rosina, Socijalna borba KDK, str. 1.

* * *

Rosinov pogled na vprašanje političnega katolicizma zaokroža predstavitev njegove socialnogospodarske, idejne in narodnopolitične misli v dvajsetih letih. Njegov prispevek k tedanjemu razčlenjevanju družbenih in političnih razmer na Slovenskem in v Kraljevini SHS lahko ocenimo kot izstopajoč korak iz takratnega gledanja na slovenski razvoj, ki so ga ideološko zaznamovali v katoliškem, liberalnem in marksističnem taboru. Rosina je svoje nazore delil z drugimi privrženci slovenskega kmečkega gibanja – Albinom Prepeluhom, dr. Dragotinom Lončarjem in nekdanjimi pripadniki Samostojne kmetijske stranke, s katerimi je sodeloval v Slovenski kmetski stranki. Volja, s katero se je posvetil prikazovanju svojih stališč, pa je dala slovenskemu kmečkemu gibanju poudarjeno vsebino. V ozračju ideološke in politične teže, ki so jo ustvarjali v drugih delih slovenskega političnega prostora, se je oprl na prvinskost kmeta kot nosilca slovenske etične, socialne, gospodarske in narodnopolitične emancipacije. V spoznavnem, a predmodernem pogledu je v razgibanih političnih razmerah v času soočanja idej opozoril na kmečki etos. Njegova opozorila so bila ekskluzivistična, morda bi lahko celo rekli romantična, in na že utrjene politične okope niso učinkovala. Za temi so odločali drugi. Toda utemeljeno se je skliceval na vrednote, ki so živele v slovenskem narodu, ter želel, da bi njihova moralna moč označila slovensko družbo in politiko. Po svojih osnovnih prvinah bi morda lahko vplivala na njuno podobo, vendar je zgodovina tekla po svoje mimo Rosinovega integralističnega stališča. Rosina pa je vanjo v dvajsetih letih vtisnil svoj pečat z vztrajnim poudarjanjem pomena etičnega načela v družbi, politiki in državi.

